

глючити, глюкати – працювати з помилками, зависнути – припинити відповідати на команди; перекачати, злити – переписати інформацію. Зазвичай вимова слова відповідає або англійському прочитанню, або його українській транслітерації.

За свідченням доктора філологічних наук Лесі Ставицької, чільне місце у формуванні мовленнєвої культури молоді посідає кримінальний жаргон: “Кримінальний жаргон має здатність блискавично проникати в соціальні сфери законослухняних громадян: спочатку ця лексика стає надбанням мови соціальних низів, а згодом `завойовує позиції` у міському розмовно-побутовому мовленні, проникає в мову радіо, преси, телебачення, ну і звичайно ж, у різні корпоративні, професійні лексичні системи, тобто стає надбанням інтержаргону“ [7, 7].

Наприклад, у молодіжному мовленні слово *чувак* (*чоловік, хлопець*) може вільно замінятися такими одиницями: *кент* (у кримінальному арго дане слово має значення “друг”), *клієнт* (“компаньйон злочину”), *дядя* (“начальник тюрми”), *субчик* (“браконьєр”, “звідник”). Продовжити даний синонімічний ряд можна також такими одиницями: *чувіло* (від слова “чувак”), *мужик*, *чудак* (від російського “чудак”, прижилося в мові підлітка через подібність до широковживаного “чувак”), *типаж* (від слова «тип»), *кореш* (від слова “коріння”, з одного кореня).

Сленг є тим засобом, за допомогою якого мова постійно оновлюється, додає до себе нові аспекти старих понять, полегшує спілкування, а головне – удосконалює її, робить більш зрозумілою для інших народів.

Список використаних джерел

1. Ахманова О. С. Словник лінгвістичних термінів / О. С. Ахманова. – М.: Радянська енциклопедія, 1966. – 608с.
2. Великий тлумачний словник української мови (з дод., допов. Та СД) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Гальперин И. Р. О термине «слэнг». / И. Р. Гальперин // Вопросы языкознания. – 1956. – №6. – С. 104 - 107.
4. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
5. Єрмоленко С. Я., Биби́к С. П., Тодор О. Г. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Биби́к, О. Г. Тодор. – К.: Либідь, 2001. – 223с.
6. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – М.: Просвещение, 1985. – 400 с.
7. Ставицька Л. Про взаємодію жаргону і сленгу / Л. Ставицька // Українська мова та література. – 2000. – № 15. – С.7– 8.

Summary. In the work of the problems of modern youth (functioning youth slang as realities). Given the different approaches to the definition of the concept of “slang”. It was indicated on the ways of shaping youth slang.

Keywords: *broadcasting, youth slang.*

УДК 811.161.2'282.2

С.С. Нередкова

МОВНА СИТУАЦІЯ ЛУГАНСЬКА

У статті розглянуто мовну ситуацію Луганська, яка склалась упродовж тривалого часу, дослідження ґрунтується на методиці соціолінгвістичних досліджень. З'ясовано взаємодію екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників, які впливають на сучасний стан функціонування української мови в Луганську. Спрогнозовано дві моделі мовленнєвої поведінки.

Ключові слова: *мова міста, мовний простір, мовна ситуація, соціолінгвістичний дослідження, суржик, мовний конформізм.*

Мова сучасного міста – це усталена у визначальних рисах і водночас динамічна мовна цілісність, яка об'єднує мовні елементи, спільні з літературною мовою, просторіччям, територіальними та соціальними діалектами.

Мова міста була предметом дослідження багатьох українських учених. Так, соціолінгвістичному аналізу мови міста в Україні присвятили свої праці Н. П. Шумарова,

Г. М. Залізник, Л. Т. Масенко, І. Брага. Особливості міського сленгу вивчали Л. О. Ставицька, Н. О. Шовгун, Т. М. Миколенко та ін. Мовлення молоді в містах в умовах українсько-російського білінгвізму досліджували О. В. Шинкаренко, Т. М. Бурда, О. В. Зубарев, С. А. Мартос та ін. Дослідники запропонували різні системні підходи до вивчення мови міста, поглибили теоретичні положення, виокремили структурні одиниці міського мовлення. Водночас мовну ситуацію Луганська ще не описано у соціолінгвістичному аспекті, *чим і зумовлено актуальність* пропонованої статті, мета якої – проаналізувати мовний простір сьогодення у Луганську, урахувавши статистичні дані та суцільні мовні тексти.

Сформульована мета зумовила необхідність вирішення таких завдань: з'ясувати характер мовної ситуації в Луганську; окреслити чинники й механізми формування мовної ситуації; спрогнозувати моделі подальшого розвитку української мови в місті.

Матеріалом дослідження слугували дані соціолінгвістичного опитування, результати інтерв'ю та включеного спостереження.

Анкетованих респондентів розподілено на три групи за віковими та соціальними групами, розподіл не залежав від типу мовної поведінки, мовних уподобань та орієнтації на український або російський мовний код. До опитаних I гр. – 135 (37,1%), віднесли студентів віком від 17 до 23 років різних навчальних закладів, II гр. – 46 (12,6%) людей пенсійного віку, III гр. – 183 (50,3%) людей, які працюють на різних підприємствах, різних посадах, мають вищу або середню освіту.

На формування мовної ситуації міста впливають позалінгвальні та внутрішньолінгвальні чинники.

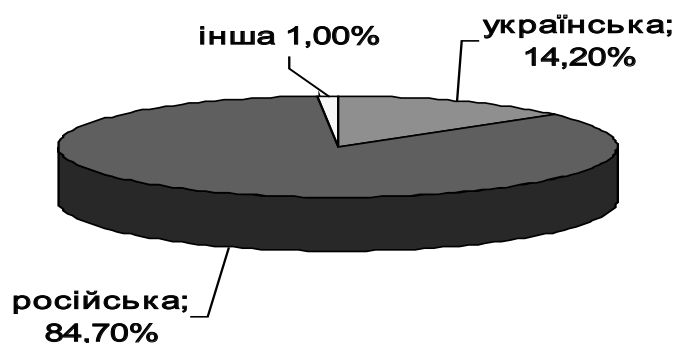
До екстралінгвальних належать: географічне розташування міста, етнічний склад населення, мовна політика в регіоні (діяльність ЗМІ, мова в закладах освіти), ступінь сформованості національної й мовної самосвідомості, психологічні чинники (індивідуальне світосприйняття та індивідуально-мовленнєві здібності, гендерні особливості).

Середінтралінгвальних чинників насамперед визначаємо наявність / відсутність лінгвальних домінант: чи це переважно одномовний, двомовний чи багатомовний соціум; якій мові в різних сферах комунікації віддають перевагу. Важливими є особливості мовної поведінки людей у суспільстві; взаємодія літературної мови з просторіччям і діалектним мовленням, міжмовна взаємодія.

За даними останнього перепису 2001 р., у Луганську мешкали 499 252 жителів, українців 249 486 (42%), з них розмовляють рідною українською мовою 68 717 (27,5%), російською – 180 566 (72,4%), інш. – 96 (0%); росіян 234 646 – 53,9%, з них українською мовою спілкуються 2 457 (1,0%), російською – 232 060 (98,9%), інш. – 65 (0%); білорусів 3 289 – 1,0%, з них українською – 83 (2,5%), російською – 2 920 (88,7%), інш. – 286 (8,7%); вірмен – 2 137 – 0,2%, з них українською – 9 (0,4%), російською – 1 220 (57,1%), інш. – 906 (42,5%); євреїв – 1 732 – 1,0%, з них українською – 56 (3,2%), російською – 1 658 (95,6%), інш. – 20 (1,1%); азербайджанців 787 – 0,1%, з них: українською – 12 (1,5%), російською – 423 (53,7%), інш. – 352 (44,8%). Із загальної кількості луганців тільки 14,2% визнали рідною українську мову, 84,7% – російську, 1% – інші мови [3, ч. 1: 28, 58, 59, 70] (див. діагр.).

Діаграма

Із загальної кількості луганців визнали рідною мову

Щодо Луганська, у мовному просторі якого функціонують українська й російська мови, одним із основних чинників функціонування української мови є взаємодія, контакти її з російською мовою – літературним і діалектним різновидами. Постання такої ситуації зумовлене характером заселення території, тривалими українсько-російськими міждіалектними взаємовпливами в регіоні, пов'язаними з понад трьохсотлітнім проживанням українців і росіян на одній території,

а також статусом російської мови, яку утверджували як мову міжнаціонального спілкування в СРСР.

За географічним розташуванням Луганщина знаходиться на крайньому Сході України, у басейні середньої течії Сіверського Дінця, на півночі, сході й півдні межі області пролягають по державному кордону України. Тут Луганщина межує з Белгородською, Воронежською й Ростовською областями РФ. На південному заході до земель Луганської прилягають землі Донецької, а на північному заході – Харківської областей.

За джерелами поповнення складу населення Луганськ можна віднести до багатоджерельних: по-перше, збільшення чисельності міського населення внаслідок переміщення значної кількості жителів села у сферу промислового виробництва, припливу переселенців з інших областей країни; по-друге, доїзди фахівців з різних регіонів України, суміжної Росії та віддалених районів колишнього Радянського Союзу (Кавказу, Прибалтики та ін.). Це формує портрет етнічного складу жителів міста.

„Мовною ситуацією називають сукупність усіх мов, територіальних і соціальних діалектів, функціональних стилів тощо, які використовуються в країні для забезпечення комунікації на всіх суспільних рівнях” [2, с. 115].

Зрозуміло, що мовна ситуація, яка існує сьогодні в Луганську й подальший розвиток української мови залежать від мовної політики в Україні. Так, вивчаючи мовну ситуацію м. Києва 2001 р. Г. М. Залізник та Л. Т. Масенко стверджували, що, на думку фахівців, сучасні тенденції мовної політики не сприяють поширенню державної мови в столиці. Кожен другий експерт вважає, що при збереженні нинішньої мовно-культурної ситуації, Київ буде двомовним містом, а 29% взагалі передбачає остаточне витіснення української мови російською. Однак, двоє із 42 експертів вважають, що українська мова стане розмовною мовою киян при збереженні сьогоднішніх тенденцій. І далі дослідники подають низку ефективних заходів, „що забезпечать ширше вживання державної мови у столиці” [1, 70 – 71]. Отже, якщо мовна політика зміниться за російськомовною моделлю, то логічним буде припустити, що в Луганську посилиться вплив російської мови на україномовних жителів міста та на українське мовлення російськомовних містян. Наслідком цього буде збільшення кількості суржикових форм, витіснення з ужитку літературних та діалектних форм, українське розмовне мовлення втратить свої найтипівіші риси.

Оптимістичними видаються подальші дослідження Л. Т. Масенко 2004 р. Дослідниця стверджує, що „українська мова не втратила достатньо сильної креативної енергії. Нині, в умовах творчої свободи, почався активний процес формування соціально диференційованої культури на базі української мови, особливо інтенсивний в західних і центральних регіонах, а також у Києві, хоча цікаві явища в сфері елітарної української культури спостережені в містах Східної України” [2, 124].

Реальна мовна ситуація у Луганську та прогнози щодо подальшого існування української мови в місті, вважаємо, дає можливість змодельовати соціологічне опитування, проведене в місті.

За анкетними даними на питання „Чи намагаєтесь Ви оволодіти літературним варіантом української мови?” відповідають „так” 151 (41,5%) від опитаних, відповідають „ні” 111 (30,5%), інші респонденти 102 (28,0%) засвідчили, що „володіють” літературною мовою. Відповіді доводять, що 69,5% респондентів налаштовані позитивно на процес українізації в Луганську. Цю думку підтверджують відповіді на питання „Чому не переходите на українськомовне спілкування в побуті?” 112 (31,0%) анкетованих на це питання відповіли, що „не володіють досконало українською мовою й соромляться свого мовлення”, „зовсім не володіють” 11 (3,0%), „не хочуть переходити” 53 (14,5%). Інші вважають 188 (51,6%), що вільно володіють обома мовами. Користування російською і українською мовами, зокрема в не літературному варіанті, підтримується контактами з носіями українських говірок. Так, на питання „Якою мовою говорили в місці, де проходило Ваше дитинство?” з усіх опитаних мешканців міста відповіли „українською” 169 осіб (46,4%), з респондентів I гр. – 37 (27,4%) від кількості анкетованих I гр., містян II гр. – 32 (69,6%), луганців III гр. – 100 (54,6%); усього мовців засвідчило, що говорили російською 195 (53,6%), у I гр. це становить 98 (72,6%), II гр. – 14 (30,4%), III гр. – 83 (45,4%). Отже, більше половини опитаних II і III груп, якщо не жили в українськомовному середовищі, то мали з українськомовними мовлянами тісні зв'язки. Водночас, більшість анкетованих мали російськомовну родину. На питання „Якою мовою говорили батьки?” тільки 88 (24,2%) містян відповіли, що родина була українськомовна, отримали цю відповідь у респондентів I гр. – 28 (20,7%), II гр. – 25 (54,4%), III гр. – 35 (19,1%); визнали свою родину „двомовною” 38 (10,4%) опитаних, у луганців I гр. це становить – 9 (6,6%), II гр. – 7 (15,2%), III гр. – 22 (12,0%); інші 238 (65,4%) респондентів засвідчили, що родина „російськомовна” у містян I гр. – 98 (72,6%), II гр. – 14 (30,4%), III гр. – 126 (68,9%).

Цікавим, вважаємо, є визнання рідної мови жителями міста. На питання „Яка Ваша рідна мова?” відповіли „українська” 109 респондентів (29,9%), російська – 243 (66,8%), російська і українська 12 (3,3%). Відповіді на питання за групами розподілилися в такий спосіб:

українська: I гр. – 46 (34,1%), II гр. – 29 (63,0%), III гр. – 34 (18,6%)
російська: I гр. – 84 (62,2%), II гр. – 17 (37,0%), III гр. – 142 (77,6%),
дві: I гр. – 5 (3,7%), II гр. – 0, III гр. – 7 (3,8%).

Звертаємо увагу, що одну мову обрали рідною (українську або російську) всі анкетовані II гр.

Ми з'ясували, яким же є мовне самоусвідомлення жителів Луганська й отримали такі дані. Найбільший відсоток 53,3% (194 особи) становлять мовці, які вважають, що говорять українським суржилом; визнали, що спілкуються українською літературною 71 (19,5%) житель міста; українською літературною та суржилом (залежно від ситуації) розмовляє 70 (19,2%); „говоримо по-нашому” відповіли 3 (0,8%) луганці; зазначили, що не розмовляють українською мовою з різних причин 26 (7,1%). Цікавим є те, що в тезаурусі мовців різних вікових груп є термін *суржик* і більшість респондентів свідомі того, що не володіють літературною українською мовою, а отже, більшість намагається оволодіти літературним варіантом.

На питання „Якою мовою Вам краще читати книги, дивитися телепередачі?” російській мові віддали перевагу 209 мовців (57,4%); 152 містянина, що становить 41,8%, засвідчили, що їм зручно це робити й українською, і російською мовами, також 3 луганці (0,8%) віддають перевагу рідній українській мові.

За анкетними даними було також з'ясовано, якою мовою мовляни послуговуються в побуті (див. табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Використання мов

Мова, якою користуються	українська	російська	укр. й рос. залежно від ситуації
у сім'ї	62 (17,0%)	278 (76,4%)	24 (6,6%)
з друзями	49 (13,5%)	279 (76,6%)	36 (9,9%)
із сусідами	37 (10,2%)	285 (78,3%)	42 (11,5%)
у побуті (магазин, транспорт)	37 (10,2)	307 (84,3%)	20 (5,5%)
на роботі, у навчальному закладі	35 (9,6%)	254 (69,8%)	75 (20,6%)
в офіційному листуванні й у справах	162 (44,5%)	132 (36,3%)	70 (19,2%)

„Не буваю в україномовних селах” зазначили 35 (9,6%) респондентів.

Аналіз результатів виявив, що в побуті (магазині, транспорті) мешканці віддають перевагу російській мові. Це свідчить, що містяни визнають російську мову престижною мовою спілкування в місті, разом з тим, в україномовному селі 58,3% з опитаних жителів міста розмовляють українською мовою або спілкуються українською й російською залежно від ситуації.

На питання „При звертанні до Вас українською мовою, якою мовою ви відповідаєте?” 134 респондентів, що становить 36,8%, відповіли „українською”, 100 (27,5%) анкетованих містян зазначили, що „російською”, відповідь „залежить від ситуації” отримано від 130 (35,7%) луганців.

Відповіді на це питання залежно від виділених груп дали таку картину:

українська: I гр. – 38 (28,1%) II гр. – 27 (58,7%) III гр. – 69 (37,7%)
російська: I гр. – 38 (28,1%) II гр. – 17 (37,0%) III гр. – 45 (24,5%)
ситуативно: I гр. – 59 (43,8%) II гр. – 2 (4,3%) III гр. – 69 (37,7%)

Разом з тим, на питання „При звертанні до вас російською мовою, якою мовою відповідаєте?” зазначили, що завжди відповідають російською мовою 306 (84,1%), „українською” – 27 (7,4%), „залежить від ситуації” – 31 (8,5%).

Відповіді на це питання показали:

українська: I гр. – 0 (0%) II гр. – 27 (58,7%) III гр. – (0%)
російська: I гр. – 125 (92,6%) II гр. – 13 (28,3%) III гр. – 168 (91,8%)
ситуативно: I гр. – 10 (7,4%) II гр. – 6 (13,0%) III гр. – 15 (8,2%)

Звернувши увагу на мовні орієнтири містян, помічено що лише україномовні респонденти старшого віку при звертанні до них російською й українською мовами відповідають українською. Містянам I і III груп передусім властива така мовна риса українців, як мовний **конформізм** [4, 79].

Отже, дані соціологічного опитування доводять, що соціум Луганська двомовний (винятком стали люди пенсійного віку, здебільшого вони одномовні). Російська мова залишається домінуючою в місті. Л. О. Ставицька та В. М. Труб з цього приводу зазначають, що в Україні протягом 350 років існувала не ідеальна, рівноправна двомовність, а двомовність диглосна, тобто двомовність, „яка супроводжується функціональною нерівністю мов” [4, 88].

Анкетування містян засвідчує, що для жителів Луганська проблемою є мовна практика. На прохання назвати причини „Чому не переходите на україномовне спілкування в побуті?”

отримано такі відповіді: „Усі говорять російською мовою”, „Немає потреби”, „Звикли говорити російською мовою” і т.п.

Середмістян, у яких є діти, 83% респондентів вважає, що їхні діти повинні засвоїти українську літературну мову в дитинстві. Це підтверджують і дані міськвн, за якими відбувається подальше впровадження української мови як державної в освітні заклади Луганська.

Результати дослідження, відображаючи стан розвитку мови в Луганську, дали можливість, по-перше, показати факт існування усного українського мовлення в Луганську, по-друге, спрогнозувати дві ймовірні моделі дальшого розвитку ММ – українську та російську. Перша дає можливість мовцям залишитися психологічно зорієнтованими на український мовний код, можливо, інші містяни змінять свою зорієнтованість з російського на український мовний код, наслідком чого буде збільшення кількості вживання українських лексем і, водночас, зменшення суржикових виявів в усному мовленні, які відображають мовленнєву культуру містян. За другої моделі відбудуться зворотні процеси, які негативно вплинуть на українське мовлення містян.

Список використаних джерел

1. Залізник Г. М. Мовна ситуація Києва : день сьогоднішній та прийдеший / Г. М. Залізник, Л. Т. Масенко. – К. : Академія, 2001. – 95 с.
2. Масенко Л. Т. Мова і суспільство : постколоніальний вимір / Лариса Масенко. – К. : КМ Академія, 2004. – 198 с.
3. Національний склад населення Луганської області. – Ч. 1 (за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 р.). – Луганськ : Держ. ком. стат. України. Луган. обл. упр. стат., 2003. – 128 с.
4. Ставицька Л. Суржик : суміш, мова, комунікація / Л. Ставицька, В. Труб // Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти : зб. наук. пр. / за заг. ред. Л. Ставицької. – К. : Пульсари, 2007. – С. 31

Summary. In the article the linguistic situation of Lugansk, which has developed over a long period, is considered. The study is based on the methodology of sociolinguistic research. The cooperation of intralinguistic and extralinguistic factors that affect the current state of functioning of the Ukrainian language in Lugansk is shown. Two models of linguistic behavior are predicted.

Key words: language of the city, the language area, language situation, sociolinguistic research, surzhik, linguistic conformism.

УДК 811.161.2

К.Б. Олексій

ДІАЛОГІЧНІСТЬ ТЕКСТОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: АВТОР – ТЕКСТ – ЧИТАЧ

Стаття містить обґрунтування діалогічної природи художньої комунікації. Представлено огляд наукових підходів до художньої комунікації, наголошено на ролі мовця та адресата у створенні та сприйнятті художнього тексту. Виокремлено категорії тексту, орієнтовані на мовця та адресата.

Ключові слова: діалогічність, мовець, адресат, художня комунікація.

Актуальність нашої наукової розвідки зумовлена потребою теоретичного обґрунтування діалогічної сутності художнього тексту та художньої комунікації. Абсолютизація ролі автора як активного суб'єкта мовленнєвої діяльності в художньому тексті нівелює роль адресата, зважаючи на це, необхідно виявити специфіку реалізації чинників мовця та адресата в художній комунікації. Діалогічність текстової взаємодії представлена в низці наукових праць (М. Бахтін, Ю. Кристева, М. Макаров, Т. Плеханова, О. Селіванова та ін.), проте залишається остаточно не розв'язаним питанням саме щодо художнього тексту. Особливо важливою ця наукова проблема постає щодо сучасних українських прозових текстів, у яких яскраво увиразнено як категорію автора, так і категорію читача.

Мета статті – узагальнити наукові погляди і теоретичні підходи до аналізу текстової діалогічності та виявити специфіку діалогічної природи художнього тексту. Мета потребувала розв'язання таких завдань, як: окреслення основних тенденцій дослідження текстової діалогічності, з'ясування ролі мовця та адресата в художньому тексті, характеристика текстових категорій адресантності та адресатності.